

Розділ 1. Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

УДК 378:796

Н. М. Ішук – старший викладач кафедри екології
Луцького біотехнічного інституту

Аналіз розвитку ідей мислителів-педагогів щодо морально-етичних цінностей особистості

Роботу виконано на кафедрі екології Луцького біотехнічного інституту

У статті подано ретроспективний аналіз розвитку поглядів мислителів-педагогів щодо розуміння морально-етичних цінностей особистості.

Ключові слова: мораль, моральність, морально-етичні цінності, особистість.

Ишук Н. Н. Анализ развития идей мыслителей-педагогов относительно нравственно-этических ценностей личности. В статье представлен ретроспективный анализ развития идей античных мыслителей-педагогов относительно нравственно-этических ценностей личности.

Ключевые слова: мораль, нравственность, нравственно-этические ценности, личность.

Ishchuk N. N. The Thinker – Teachers' Ideas Development Analysis as to Moral-Ethical Values of Personality. The article is focused on the retro – view analysis of the thinker – teachers' ideas development as to moral-ethical values of personality.

Key words: morality, moral-ethical values, personality.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми.

Підготовка спеціаліста опирається на комплекс вимог до нього, зміст та специфіку його майбутньої професійної діяльності, тобто на певну фахову модель. Сучасне економіко-політичне становище в Україні, соціокультурні перспективи державотворення висувають до вчителя фізичної культури нові вимоги. Суспільство потребує відповідальної, активної особистості, зі сформованими морально-етичними цінностями. У морально-етичних цінностях сконцентровано багатовіковий досвід життєдіяльності українського народу, його ідеали, уявлення про добро й зло, піднесене та повторне.

На необхідність звернення до морально-етичних цінностей наголошують державні програми "Освіта" (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти, Концепція національного виховання та ін.

Особливого значення сьогодні набуває проблема формування морально-етичних цінностей у студентської молоді й, зокрема, у майбутніх учителів фізичної культури. Найбільш важливою умовою безпеки суспільства є наявність і збереження системи культурних та морально-етичних якостей, що складають ціннісний зміст людського буття. Саме педагог забезпечує в суспільстві відтворення й трансляцію морально-етичних цінностей. Слід зважати на те, що нині надзвичайно важливою є необхідність урахування полікультурного простору, у якому виховується особистість як майбутній фахівець-професіонал. Полікультурне середовище – це не тільки його багатонаціональність, а й взаємодія культурних образів діяльності в різних сферах життя соціуму (В. Новічков).

Виховання морально-етичних цінностей у майбутніх учителів фізичної культури спрямоване на вирішення однієї з найактуальніших проблем сучасності – формування внутрішнього світу учнівської молоді. У зв'язку з цим постає надзвичайно важливе завдання – формування морально-етичних цінностей як важливих чинників становлення та розвитку особистості студента – майбутнього фахівця в галузі фізичного виховання й спорту. Зазначена проблема має вирішуватися шляхом аналізу ретроспективи поглядів щодо сутності морально-етичних цінностей, що дасть можливість поглибити наше розуміння зазначеного феномену, оскільки древні мислителі вважали, що осягнення сутності речі досягається розумінням її походження та еволюції.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень і практичних спостережень засвідчує зростаючий інтерес до проблеми виховання та необхідності формування морально-етичних цінностей у майбутніх учителів фізичної культури.

Завдання статті – ретроспективний аналіз розвитку поглядів мислителів-педагогів щодо розуміння морально-етичних цінностей особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Наукове дослідження проблеми морально-етичних цінностей у майбутніх учителів фізичної культури неможливе без знання того, як вона розвивалась у минулому.

У філософських системах Давньої Греції наявні перші спроби наукового обґрунтування специфіки морального виховання, його завдань і цілей. Тут же досить чітко визначився і зв'язок морального виховання з процесом самовдосконалення особистості.

Першим в античній філософії, хто звернувся до внутрішнього світу людини, був Демокріт. Саме він заклав основи традиції в етичній думці. Ця традиція полягала в розрізненні мотиву й дії (вчинку): "бути доброю людиною – значить не тільки не чинити несправедливості, а й не бажати цього... Чесна й нечесна людина пізнається не лише з того, що вона робить, а й із того, чого вона бажає"[1]. Філософ стверджував, що моральні принципи не даються від народження, а є результатом виховання. Воно має дати людині три дарунки: добре мислити, добре говорити й добре робити.

Мислителі стародавності – Заратустра, Лао-Цзи, Конфуцій – наполегливо намагалися знайти відповідь на запитання про те, що можна назвати моральним у людині. Однак у науковій формі відгомони цих пошуків дійшли до нас тільки із Древньої Греції (Сократ, Платон, Арістотель).

Різні аспекти зазначеної проблеми були в центрі уваги античних філософів: Сократа, Платона, Демокріта, Арістотеля та ін.

Першим філософом, моралістом-просвітником, який присвятив себе насамперед людським проблемам, був Сократ, саме тому прийнято говорити "про сократівську революцію" в античній філософії. Оскільки формування переконань передбачає тривалу працю над собою, моральне виховання в Сократа невіддільно пов'язане із самовихованням. Для Сократа знання того, що саме є "моральним", – передумова морального життя й досягнення доброзичливості. Так, на думку філософа, мораль зливається зі знаннями. Сократ уважав, що істинна моральність – знання того, що є благо, що є прекрасним, а водночас і корисним для людини, що допомагає їй досягти блаженства та життєвого щастя, котре розумілось як справжня турбота про душу. Вищою морально-етичною цінністю Сократ уважав справедливість.

Головними чеснотами, за Сократом, є стриманість, мужність і справедливість. Цих чеснот людина досягає шляхом самопізнання й пізнання того, що коли робити добрі справи, будеш щасливим, а якщо погані – нещасним [1].

За Платоном, мораль – надбання "неба", де перебувають загальні зразки блага, справедливості, вона піднімається над реальними конкретними людьми. Значне місце у своєму останньому творі "Закони" він відводить моральному вихованню. Філософ виходить (як і Сократ) із положення, згідно з яким моральність має джерело поза людиною й поза суспільством.

В етичних поглядах Арістотеля постійно звучить думка про те, що тільки людина здатна до сприйняття таких понять, як добро та зло, справедливість і несправедливість, а найбільшою цінністю й привілеєм людини є право на щасливе життя. Арістотель уважав: щоб досягти моральної мети, необхідне поєднання діаноетичних та етичних добродієностей, саме тому намагання має бути свідомим, щоб бути моральним, і, навпаки, правильна думка, тільки узгоджена з прагненням, здійснюється, а не залишається благим побажанням. Крім того, філософ доводив, що етичним чеснотам не можна навчитися, їх можна набути лише шляхом діяльності, тому що вони закладаються у вигляді звички. Він першим в історії етики ставить проблему волі вибору. Відзначимо особливо, що Арістотель розглядав мораль як інструмент збереження порядку в суспільстві [3].

Значний інтерес у плані аналізу історико-генетичного аспекту розвитку уявлень про моральність викликає етичне вчення Епікура, що обґрунтувало сутність еудемонізму, тобто морального навчання, побудованого на пошуку щастя. Епікур увів розцінку задоволень, відповідно до їх впливу на наше життя загалом. Саме цим шляхом згодом пішли Б. Спіноза, Бетман й ін. Він уважав, що вирішення етичної проблеми міститься в правильному тлумаченні щастя. Щасливі люди є доброзичливими, у них немає ані потреби, ані приводу сваритися поміж собою [4].

На розвиток української етики безумовний вплив мала антична філософія. Визначальним у цьому сенсі є перший вітчизняний етичний трактат, який дійшов до нас, К. Саковича "Арістотелевські проблеми" (1620 р.), у якому виховання моральних чеснот пов'язано з пізнанням людиною самої себе. "І хоча ця сентенція складається лише з трьох слів, вона навчає людину пізнанню трьох великих речей: минулого, сучасного й майбутнього. Роздумуючи над нею, людина пізнає, чим вона була до того, як народилась, чим є, живучи на цьому світі, чим буде потім" [6].

Учений С. Калиновський (1700–1753 рр.), аналізуючи вчення Сократа, Арістотеля, Платона, робить висновок, що доброчинність є не іманентною якістю людини, а результатом виховання. На його переконання, негідні вчинки руйнують доброчинність, тоді як добрі її породжують. Окрім того, "людина здатна самостійно здобувати чесноти, вона має природжені її зародки через сидерозу, яка є пізнання моральних засад, оскільки від світу природи відомо, що кожному належить любити доброчинність, відхиляти збоченість життя" [5].

Італійський філософ Дж. Віко (1668–1744 рр) зазначав, що морально-етичні цінності мають чіткі ознаки історичного існування, а саме: їх відповідність і мінливість відповідно до часу, вияв в інституціолізованій практиці й дискурсі через узаємодію з різними формами діяльності. На його думку, неможливо віднайти нічию мораль, яка б не належала конкретному суспільству чи народові [7]. Дж. Віко в "Основах нової науки про загальну природу націй" виділив три епохи (божественну, героїчну, людську) в розвитку кожного народу, де саме людська епоха пов'язана з утіленням у життя вищих морально-етичних цінностей тощо.

Філософсько-педагогічне обґрунтування необхідності виховання морально-етичних цінностей на народному ґрунті знаходимо в багатій спадщині Г. Сковороди (1722–1794 рр.). Його педагогічним ідеям притаманна опора на народні традиції, здобутки духу: "Все то не великое, что не заключает в себе купно древности и новости". Він підкреслював, що сенс виховання полягає в тому, щоб створити умови для фізичного й морального розвитку особистості. Людськість філософ ототожнював із поняттям моральності, гуманності. Саме ці риси, на його думку, визначають сутність людини: "Кожний є тим, чиє серце як морально-етичний регулятор у ньому" [8].

Питання моральності, духовності були стрижневими у філософсько-педагогічній системі Г. Сковороди. Саме з цими "нематеріальними" категоріями він пов'язував розуміння рухових сил людської діяльності. Шлях до щастя, на думку філософа, лежить через моральне вдосконалення людини. Уся філософія Сковороди носить яскраво виражений етико-гуманістичний характер.

Філософ Ж. Сартр відзначає, що засвоєння морально-етичних цінностей пов'язане з "віком розуму", мірою особистої зрілості, усвідомленням себе та власного місця в житті, власної невіддільності й причетності до цілого: культури, нації, соціуму, природи, роду тощо, а також із усвідомленням власної відповідальності та втіленням її в поведінці. Він уважав, що залучення особистості до морально-етичних цінностей можливе через "виховання почуттів". Якщо людина не піднялася сходишками морально-емоційного самотворення вгору, то залишається внизу в до культурному, доетичному, архаїчному просторі, по той бік добра й зла, поза мораллю [2].

Представники епохи Відродження (І. Гербарт, Д. Дідро, Ф. Дістервег, Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, М. Монтень та ін.) надавали важливого значення вихованню в підростаючого покоління моральних якостей.

У педагогіці Я. Коменського закладені ідеї виховання людяності в людині, яка має виявляти помірність у взаєминах і мужність у здатності керувати власною волею, долаючи самих себе, стримуючи свої потяги до нетерплячості, обурення, гніву.

На думку Песталоцці, успіх виховного процесу залежить від щирості вчителя, його чесності, відданості моральним ідеалам. "Уся елементарна моральна освіта, – зазначав Песталоцці, – ґрунтується взагалі на трьох основах: напрацювати за допомогою чистих почуттів хороший моральний стан; тренувати моральність на справедливих і добрих справах, переборюючи себе й докладаючи зусилля; ... сформувати моральні переконання через роздуми та зіставлення правових і моральних умов, у яких дитина перебуває через своє походження й навколишнє середовище" [8].

Відомий німецький мислитель-педагог Й. Гербарт підкреслював, що навчання й керування – основні засоби формування моральної поведінки. Водночас мислитель пропонує застосовувати спеціальні методи та прийоми (заохочення, покарання, установлення правил поведінки тощо). Моральне виховання має утверджувати в дитини ідеї справедливості й добра. Тільки за цієї умови моральність виступатиме принципом діяльності особистості.

Висновки. Поданий ретроспективний аналіз розвитку ідей античних мислителів-педагогів щодо розуміння морально-етичних цінностей дає підставу зробити такі висновки:

1. Вивчення філософської літератури з проблеми дослідження дало можливість поглибити розуміння поняття "морально-етичні цінності".
2. Результати проведеного теоретичного аналізу дають підставу конкретизувати основні завдання формування морально-етичних цінностей у майбутніх учителів фізичної культури.

Перспективи подальших досліджень. Зазначені висновки потребують подальшого поглибленого теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження морально-етичних цінностей особистості.

Література

1. Асмус В. Ф. Антична філософія : учеб. пособие / В. Ф. Асмус. – изд. 2-е, доп. – М. : Просвещение, 1976. – 543 с.
2. Голик Н. В. Эстетическое в культуре: дис. ...д-ра. филос. наук / Н. В. Голик. – СПб. , 2002. – С. 28.
3. Гусейнов А. А. Золотое правило нравственности / Гусейнов А. А. – М. : Молодая гвардия, 1979. – 22 с.
4. Иванов В. Г. История этики древнего мира / Иванов В. Г. – СПб. : [б. и.], 1997. – 256.
5. Калиновський С. Десять книг Аристотеля к Никомаху, то есть Этика / С. Калиновский // Памятники этической мысли на Украине XVIII ст. – Киев : Наук. думка, 1987. – 270 с.
6. Людина і довкілля : антологія : у 2 кн. / [упоряд. В. С. Крисаченко]. – К. : Заповіт, 1995. – Кн. 2 : Людина і довкілля в українській духовності. – 432 с.
7. Макинтаир А. После добродетели / Макинтаир А. – М. : Наука, 2000. – 324 с.
8. Сковорода Г. С. Твори : в 2-х т. Т.1 / Сковорода Г. С. – К. : Вид-во АНУРСР, 1962. – 531 с.
9. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические сочинения : в 2х т. / Песталоцци И. Г. – М. : [б. и.], 1981. – Т. 2. – С. 63.

Адреса для листування:
43 000, Луцьк, вул. К. Савури, 28/71.
Тел. (0332) 72-06-18.

Статтю подано до редколегії
17.01.2010 р.